

ням існуючих й потенційних ризиків і загроз. Як ключові елементи національної стратегії рекомендувалося передбачити вдосконалення правових, інституційних, організаційних, інформаційних основ протидії легалізації злочинних коштів.

У контексті поновлення Рекомендацій FATF члени ЄАГ повинні забезпечити відповідність внутрішньодержавних механізмів міжнародним вимогам. Особливу важливість для розробки політики у сфері ПВК/ФТ та ефективного розподілу ресурсів має національна оцінка ризиків, яка дозволить виявляти й оцінювати джерела, методи відмивання грошей і фінансування тероризму, а також стратегічні недоліки існуючої системи. Цілеспрямована робота зі створення систем національної оцінки ризиків повинна стати пріоритетним напрямом в діяльності держав-членів ЄАГ на найближчу перспективу. Іншим напрямом їхньої діяльності має стати проведення оцінки ефективності системи ПВК/ФТ на національному рівні, включаючи визначення критеріїв та методики оцінки.

Вищим органом ЄАГ є пленарне засідання уповноважених представників держав-членів, яке проводиться, як правило, два рази на рік. Роботою Пленарних засідань керує Голова ЄАГ, який має одного заступника. На пленарних засіданнях підбиваються основні підсумки діяльності Євразійської групи та обговорюються ключові досягнення в області розвитку національних режимів ПВК/ФТ.

В ЄАГ створено чотири робочих групи: зі взаємних оцінок та правових питань, з типологій, з технічного сприяння, з нагляду. Секретаріат, який розташований у Москві, виконує координаційні функції, пов'язані з реалізацією основних напрямів роботи Євразійської групи.

Спеціальний Комітет експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (англ. *MONEYVAL*) було засновано у вересні 1997 року. До останнього часу він

діяв за мандатом Ради Європи, будучи одночасно регіональною організацією на зразок FATF. У жовтні 2010 року був прийнятий новий статут *MONEYVAL*, відповідно до якого з 1 січня 2011 року він став незалежним механізмом моніторингу в межах Ради Європи, що підпорядковується безпосередньо Комітету Міністрів Ради Європи.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»

С. Б. Єгоричева

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2014

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1 я73
Є 30

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-9790 від 10.06.2013 р.)*

Рецензенти:

Смовженко Т. С. – доктор економічних наук, професор, ректор Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);

Шевцова О. Й. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара;

Береславська О. І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету державної податкової служби України.

Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу в банках [текст]
Є 30 навч. посіб./ С. Б. Єгоричева. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 292 с.

ISBN 978-617-673-235-8

У навчальному посібнику розкрито сутність та значення фінансового моніторингу як системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Проаналізовано організацію його проведення у вітчизняній банківській системі. Розглянуто діяльність міжнародних організацій у сфері запобігання відмиванню кримінальних доходів.

Для студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, банківських працівників.

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1 я73

ISBN 978-617-673-235-8

© Єгоричева С. Б., 2014.
© «Видавництво « Центр учбової літератури, 2014.

Розділ 1. Міжнародний досвід і співробітництво у сфері запобігання та протидії...

кликана зіграти важливу роль у справі зниження загрози міжнародного тероризму та забезпечення прозорості, надійності й безпеки фінансових систем держав, а також їх подальшої інтеграції в міжнародну інфраструктуру протидії легалізації коштів й фінансуванню тероризму. Одночасно було розпочато роботу зі створення у країнах регіону умов для становлення і розвитку ефективних систем ПВК/ ФТ.

До складу Євразійської групи на даний час входять дев'ять держав: Білорусь, Індія, Казахстан, Киргизстан, Китай, Росія, Таджикистан, Туркменістан й Узбекистан. Україна є спостерігачем у цій організації. Євразійська група є асоційованим членом FATF.

Діяльність ЄАГ націлена на завершення роботи зі створення у державах-членах належних правових та інституційних основ протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, що відповідають стандартам FATF; проведення взаємних оцінок; аналіз типологій у сфері легалізації злочинних доходів з урахуванням особливостей Євразійського регіону; реалізацію програм надання технічної допомоги країнам-учасникам, включаючи навчання кадрів.

Отже, основними завданнями ЄАГ є:

— сприяння у впровадженні державами — членами Рекомендацій FATF;

— розробка і проведення спільних заходів, спрямованих на протидію відмиванню злочинних доходів і фінансуванню тероризму;

— здійснення програми взаємної оцінки держав — членів на базі Рекомендацій FATF, включаючи вивчення ефективності законодавчих та інших заходів, що вживаються у сфері протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму;

— координація програм міжнародного співробітництва та технічної допомоги зі спеціалізованими міжнародними організаціями, структурами та зацікавленими державами;

— аналіз типологій у сфері легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму та обмін досвідом протидії таким злочинам з урахуванням особливостей регіону.

На 14-ому Пленарному засіданні Євразійської групи (червень 2011 р., Москва) був ухвалений Стратегічний план роботи ЄАГ на період до 2015 року. У цьому плані перед державами — членами ставилося завдання розробки національних стратегій у сфері ПВК/ФТ з урахуван-

ком FATF. На даний час Міжурядова група складається з 15 країн-членів.

На першому етапі основним напрямом діяльності GIABA був захист західноафриканських економік та фінансових систем від відмивання грошей. Але у січні 2006 року Статут Міжурядової групи було переглянуто, щоб відобразити зростаючий зв'язок між відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Сучасний Мандат GIABA включає:

— забезпечення прийняття стандартів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму у відповідності до визнаних міжнародних стандартів та практик, в тому числі, Рекомендацій FATF;

— сприяння розробці й здійсненню державами-членами заходів з ПВК/ФТ, з урахуванням конкретних регіональних особливостей та умов;

— функціонування як форуму, де держави-члени можуть обговорювати питання, що становлять регіональний інтерес, та обмінюватися досвідом;

— організація самооцінки та взаємної оцінки з метою визначення ефективності вжитих заходів, у тому числі, їх відповідності визнаним міжнародним стандартам;

— координація дій та надання підтримки державам-членам у створенні та функціонуванні режимів ПВК/ФТ, зокрема, імплементація законів щодо протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, взаємна правова допомога, а також створення й функціонування підрозділу фінансової розвідки.

GIABA здійснює свою діяльність через Спеціальний Комітет міністрів, що складається з трьох міністрів кожної держави-члена, які відповідають за фінанси, юстицію та внутрішні справи або безпеку; Секретаріат, що знаходиться у м. Дакар, Республіка Сенегал; Технічну комісію, яка складається з експертів із вищезгаданих міністерств держав-членів; мережу національних кореспондентів. Функції кожного органу чітко прописані у Статуті Міжурядової групи.

До регіональних організацій відноситься і **Євразійська група з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму (ЕАГ)**, яка була створена у

жовтні 2004 року за зразком FATF. Організація ЕАГ для країн євразійського регіону, що не входили в існуючі регіональні групи, була по-

ВСТУП

Глобалізація світової економіки, впровадження сучасних фінансових та інформаційних технологій, відкриття кордонів сприяють активізації представників кримінального світу, створюють підґрунтя для формування транснаціональної злочинності, надають можливість використання послуг різноманітних фінансових установ з протиправною метою.

За оцінками експертів, щорічно у світі у законний фінансовий обіг вводиться від 150 до 500 мільярдів доларів США, набутих злочинним шляхом. Найсприятливішими для відмивання коштів стають нові фінансові ринки у країнах із перехідною економікою, зокрема, фінансові ринки України.

В умовах становлення економіки України та процесу її інтеграції з міжнародними фінансовими системами боротьба з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму набуває особливої актуальності, оскільки стратегічним напрямом у боротьбі з організованою злочинністю є підірив її економічного підґрунтя, створення та реалізація комплексної системи правових, організаційних та інших заходів щодо виявлення та ліквідації каналів відмивання кримінальних коштів.

Заходи щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, повинні розглядатися як невід'ємна частина глобальної політики боротьби зі злочинністю, яка руйнує економіку та суспільство у цілому. Привабливість інститутів фінансового сектору, особливо комерційних банків, для здійснення відмивання коштів та фінансування тероризму обумовлює їх особливу роль у протидії цим загрозливим явищам.

Вищезазначене вимагає знання майбутніми фахівцями у сфері фінансів основних засад організації фінансового моніторингу, різноманітних аспектів здійснення міжнародного співробітництва у цієї сфері, методів проведення ідентифікації клієнтів банків. При цьому особлива увага повинна приділятися вивченню типологій відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, а також механізмів виявлення підозрілих та сумнівних фінансових операцій.

Начальний посібник базується на матеріалах курсу «Організація фінансового моніторингу в банках», що викладається студентам спеціальності

«Банківська справа» у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Метою цієї навчальної дисципліни є засвоєння студентами теоретичних знань та набуття практичних навичок у сфері боротьби фінансових інститутів, зокрема, комерційних банків, з легалізацією доходів, набутих злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму.

Завданнями, що ставляться у процесі викладання, є надання майбутнім фахівцям фінансової сфери уявлення про механізми та схеми відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; опанування студентами методів протидії легалізації кримінальних коштів та фінансування тероризму, що застосовуються у комерційних банках; набуття навичок проведення ідентифікації клієнтів - юридичних та фізичних осіб; засвоєння критеріїв віднесення фінансових операцій до таких, що підлягають фінансовому моніторингу.

Предметом навчальної дисципліни «Організація фінансового моніторингу в банках» є діяльність комерційних банків, пов'язана з протидією відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Після вивчення цієї дисципліни студенти повинні знати досвід міжнародної діяльності щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму; правові та організаційні основи створення системи фінансового моніторингу в Україні; права та обов'язки суб'єктів первинного фінансового моніторингу; типології відмивання «брудних» грошей у комерційних банках, ознаки фінансових операцій, що підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу. Набуті студентами вміння полягають у спроможності проводити комплексну ідентифікацію клієнтів банку; здійснювати аналіз, виявлення, реєстрацію сумнівних та підозрілих фінансових операцій клієнтів комерційних банків.

Інформаційною базою написання навчального посібника стали міжнародні документи у сфері протидії легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму, законодавчі акти України, постанови Кабінету Міністрів України, накази Державної служби фінансового моніторингу України, нормативні та інструктивні документи Національного банку України, чинні та у редакції станом на кінець 2012 року.

Автор висловлює подяку рецензентам, а також буде вдячний всім, хто висловить свої зауваження та пропозиції щодо змісту даної праці.

рема, у стратегічному плані на 2009-2012 рр. були зазначені такі завдання:

— розвиток національних стратегій у сфері ПВК/ФТ та їх оцінювання;

— проведення оцінки та моніторингу відповідності членів ESAAMLG міжнародним стандартам боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму;

— проведення досліджень і аналізу ситуацій, щоб краще розуміти ризики відмивання коштів та фінансування тероризму та вразливості у регіоні, а також ефективно сприяти формуванню регіональної й міжнародної політики у сфері ПВК/ФТ;

— розширення членства у ESAAMLG;

— зміцнення регіонального співробітництва між країнами-членами;

— зміцнення співробітництва та участь ESAAMLG у глобальному середовищі ПВК/ФТ;

— консолідація регіональної спроможності у сфері ПВК/ФТ, підготовки кадрів та здійснення інформаційно-просвітницьких програм;

— забезпечення надання країнам-членам консультаційних послуг у сфері ПВК/ФТ;

— підвищення надійності та ефективності роботи Секретаріату.

Керівними органами ESAAMLG є: Рада міністрів (Рада), Цільова група старших посадових осіб, Секретаріат. Рада міністрів є ключовим органом ухвалення рішень у рамках Групи й збирається не рідше одного разу на рік. Рада обирає президента і віце-президента з числа своїх членів за обов'язкової умови, що Президент і віце-президент не можуть бути представниками однієї країни-члена, а також один з них має бути міністром фінансів

Міжурядова група протидії відмиванню коштів у Західній Африці (англ. *The Inter-Governmental Action Group against Money Laundering in West Africa*; аббревіатура з франц. — *GIABA*) була заснована у 2000 році Економічним співтовариством західноафриканських держав (*ECOWAS*). *GIABA* є спеціалізованою установою

ECOWAS, яка відповідає за зміцнення спроможності держав-членів щодо запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму у регіоні, й одночасно — регіональною організацією за зраз-

- прийняти й імплементувати Спеціальні рекомендації FATF щодо фінансування тероризму,
- виконувати відповідні договори й угоди ООН, а також Резолюції Ради Безпеки ООН, що стосуються боротьби з ПВК/ФТ,
- співпрацювати, щоб забезпечити дотримання цих стандартів та заходів в рамках регіону Центрально-Східної та Північної Африки, та працювати з іншими міжнародними організаціями для підвищення рівня відповідності в усьому світі;
- працювати разом, щоб визначати проблеми регіонального характеру у сфері ПВК/ФТ, обмінюватися досвідом стосовно цих проблем та розробляти регіональні рішення для їх подолання,
- створювати по всьому регіону ефективні механізми для боротьби з ПВК/ФТ у відповідності зі специфічними культурними цінностями, конституційними рамками та правовими системами у країнах-членах.

Для здійснення керівництва Групою на пленарному засіданні обираються Президент й Віце-Президент терміном на один рік.

Східно- та Південноафриканська група з протидії відмиванню коштів (англ. Eastern and Southern Africa Anti-Money Laundering Group — *ESAAMLG*) була започаткована у серпні 1999 року у м. Аруша (Танзанія) підписанням Меморандуму про взаєморозуміння.

На даний час до її складу входять 15 країн, які проголошують такі загальні цілі своєї спільної діяльності:

- прийняти та впроваджувати 40 рекомендацій плюс Спеціальні рекомендації FATF;
- застосовувати заходи проти відмивання грошей до всіх тяжких злочинів;
- здійснювати заходи по боротьбі з фінансуванням тероризму;
- здійснювати будь-які інші заходи, передбачені у підписаних цими країнами багатосторонніх угодах та ініціативах із запобігання та протидії відмиванню доходів, що мають джерелом серйозні злочини, й фінансуванню терористичної діяльності.

Робота ESAAMLG проводиться відповідно до трирічних стратегічних планів, в яких формулюються бачення та місія організації, її стратегічні цілі на визначений період та плани щодо їх досягнення. Зок-

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ

1.1. Проблема легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму у сучасній економіці

Проблема відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, своїми коріннями уходить у вже достатньо далеке минуле. Терміни «брудні гроші» (англ. *dirty money*) й «відмивання коштів» (англ. *money laundering*) виникли у США у 30-ті роки ХХ ст. у зв'язку з прийняттям у країні закону, який забороняв вільний продаж алкогольних напоїв. Одним із негативних наслідків «сухого закону» стала контрабанда алкоголю, частина доходів від якої спочатку вкладалася у розвиток мережі пралень самообслуговування, а потім такі кошти просто змішувалися з їх виторгом, отримуючи, таким чином, легальний статус. Відтоді подібного роду операції й отримали образну назву «відмивання грошей».

На початку третього тисячоліття щорічні масштаби легалізації коштів оцінювалися експертами приблизно у 500 млрд — 1,0 трлн дол. [36, с. 29]. Вже у середині 2000-х років дослідження, проведені науковцями Школи економіки Утрехта (Нідерланди), засвідчили, що у світі щороку відмивається близько 2,8 трлн дол. брудних коштів [66], тобто масштаби проблеми стрімко зростають. Звичайно, ці цифри є орієнтовними, але всі згодні з тим, що здійснення легалізації злочинних доходів безпосередньо пов'язано з фактом існуванням та рівнем розвитку **тіньової економіки**.

Розміри тіньової економіки можна оцінити лише приблизно, оскільки однією з її характерних рис є латентний характер, що проявляється у неофіційності, прихованості та неконтрольованості. Втім, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), тінізація економіки у світі на початку 2000-х років збільшувалася щороку на 6,2%, тоді як загальне економічне зростання становило, у середньому, 3,5%.

За розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у 2007 році обсяги тіньової економіки у нашій країні стано-